ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 114, Mart 2021, s. 313-331

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49093>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
28.01.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.03.2021

Çiğdem AYANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Doktora Öğrencisi
cigdemayanoglu@hotmail.com

Şebnem GİRGİN

MEB
sebnemayanoglu@gmail.com

EĞİTİM İLE GELEN GELİŞMEYE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Öz

Eğitim, toplumsal gelişmeye olan katkısının yanında birtakım sorunlara sebep olması sebebiyle eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı toplumsal gelişmeye olan katkısına rağmen eğitimin getirdiği olumsuzlukların alanyazın çerçevesinde ortaya konularak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesidir. Çalışma nitel bir araştırma olup doküman incelemesi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Ulusal ve uluslararası dokümanlar, betimsel analiz yaklaşımı ile belirlenen “eşitsizlik”, “toplumsal sınıflaşma” ve “tek tip birey yetiştirme” temaları çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma sonucunda toplumda var olan ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin eğitim hizmetlerine yansıdığı, eğitimin eşitsizliği sürdürerek yarattığı ve derinleştirdiği farklılaşmalarla yeni eşitsizliklere sebep olduğu ve bu durumun toplumsal sınıflaşmaları beraberinde getirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Toplumsal sınıflaşma eğitimde eşitsizliklere sebep olurken aynı zamanda eğitimde yaşanan eşitsizliklerin de sınıflaşmaya sebep olduğu ve bu durumun birbirini besleyerek kısır döngü oluşturduğu saptanmıştır. Ayrıca eğitim sisteminin toplumsal gelişme için işgücü piyasasının istediği uyumlu, saygılı, çalışkan, istenileni sorgusuz sualsiz kabul eden tek tip birey yetiştirmeye sebep olduğu araştırmanın bir diğer sonucudur. Süregelen bu eleştirilere konu olan eşitsizlik,

toplumsal sınıflaşma ve istendik davranışlara zorlanan tek tip birey yetiştirme sorunlarına çözümçül yaklaşım; eşitlikçi, demokratik ve bireyi bütünsel olarak geliştiren nitelikli bir eğitim anlayışını içeren eğitim politikaları ve planlamaları olabilir. Eğitim sistemi ekonomik dışsallıklardan uzak, doğal haklar içerisinde değerlendirilerek tartışılmalı, parasız, demokratik ve nitelikli kamusal eğitim yaygınlaştırılmalı, kapitalist sistemin oluşturduğu eşitsiz yarış sistemini ortadan kaldıracak eğitim politikaları uygulanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Eğitim, Toplumsal Sınıflaşma, Eşitsizlik, Tek Tip Birey.

A CRITICAL OVERVIEW OF DEVELOPMENT VIA EDUCATION

Abstract

Education is facing criticism because of causing some problems even though it has an effect on developing communities. The purpose of this study is to reveal negatives brought up about education despite its contribution to social development and to evaluate the conflict with a critical point of view. The study is a qualitative research and was carried out with document reviewing method. These national and universal documents have been examined within the framework of the themes; “inequality”, “social classification” and “raising a single type of individual” determined by the descriptive analysis approach. As the conclusion of the research, it has been found out that the economic and social inequalities in the society are reflected in educational services while it has been concluded that education causes new inequalities with the differentiation it creates and deepens by maintaining the inequality bringing along social classifications. It has been determined that while social classification causes inequality in education, at the same time, inequalities in education cause classification and this situation creates a vicious circle by feeding each other. In addition, as another result of the research, it has been discovered that the education system causes the raise of single type of individual who is compatible, respectful, hardworking and accepts what is desired without question for social development. The analytical approach in response inequality, social classification, training monotype persons who are forced with doing terminal behaviors may be the educational policies and plannings that involve equitable, democratic, and improving to persons holistically. Education system should be discussed by evaluating in natural rights and far from economical externality; free, democratic, and qualified public education should be popularized and applied educational policies that remove of non equivalent competition generated by capitalist system.

Keywords: Education, Social Classification, Inequality, Uniform Individual.

Giriş

Bilgi çağının hızla artan rekabet ortamında toplumun ekonomik ve sosyal gelişimi kendisini oluşturan iyi eğitilmiş bireyler ile mümkündür. Eğitim bireyin aydınlanması, eğilimlerinin, davranışlarının ve yeteneklerinin geliştirilmesi sürecidir (Schafer, 2003). Bireyin topluma faydalı ve toplumun etkin bir üyesi olabilmesini sağlayan eğitim, toplumu olumlu yönde değiştirme ve geliştirme temel amacı ile zor ve karmaşık bir görevi üstlenir (Doğan,

2015; McMillan, 2010; Şirin, 2015). Bu görevi gerçekleştirmek üzere toplum kültürünü aktaran, yenilikçi, siyasal sistemin ve ekonominin öngördüğü tutum, davranış, bilgi ve beceriye sahip bireyler yetiştirilir (Aydın, 2014). Böylece toplumu oluşturan bireylerin her birinin gelişimiyle toplumsal gelişim sağlanır.

Tarihte gelişmeye karşı çıkan toplumların izlerinin dahi bulunamayarak yok oldukları; değişim ve gelişime açık olanların ise medeniyetler kurup insanlığı aydınlattıkları görülmektedir. Günümüzde küreselleşen dünyada her an pek çok değişiklik hayatımıza girmekte, toplumlar yenilik ve gelişmelere kapılarını açmak zorunda kalmaktadır (Kırbaçoğlu Kılıç ve Bayram, 2014). Milli gelir, sağlık, sanayileşme, fert başına düşen gelir, okuma yazma bilen vatandaşların oranları ve bunun gibi birçok kavram gelişmişliğin ölçütü olarak sayılır (Uludağ ve Yılmaz, 2019). Toplumsal gelişmenin bu dinamiklerini belirleyen en önemli unsur eğitimidir. Özellikle nitelikli bireyin toplumsal gelişmedeki artan rolü eğitime verilen önemi artırmıştır (Astakhova, Korobeev, Prokhorova, Kolupaev, Vorotnoy ve Kucheryavaya, 2016). Bir başka deyişle bir ülkenin gelişmişliği eğitilmiş insan sayısı ile ölçülür (Taş, 2007). Eğitim; bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri temelinde bireysel gelişimini sağlarken ihtiyaç duyulan insan kaynağının yetiştirilmesi ile de toplumsal gelişmeyi sağlar (Doğan, 2015). Bu nedenle eğitimin toplumsal gelişmedeki rolü büyüktür.

Ülkeler hedeflenen gelişmişliğe ulaşmak için eğitime önem verir. Aslında bu durum nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyulmasından kaynaklanır. Nitelikli iş gücü, bir ülkenin dünya piyasasına ve rekabetine ayak uydurabilmesini sağlar. Bunun için de ülkeler eğitim yatırımlarını her geçen gün arttırır (Çetin, 2014). Eğitim, ekonominin ihtiyaçları ile uyumlu niteliklere sahip insan gücü kaynağını sağlarken, ülkede işgücü oluşturacak bireyleri mevcut ekonomik sistemle uyumlu değerlerle de donatmaya çalışır. Ekonomistler eğitimin üretim artışı sağlayarak birtakım toplumsal getiriler sağladığını savunur (Tabak, 2019). Çünkü nitelikli ve sürekli bir eğitim ile elde edilen bilgi ve beceriler bireyin hizmet üreterek ekonomik büyümeye katkı sağlamasına imkân verir (Çakmak, 2008; Kızılloluk, 2007). Böylece ülke ekonomisinde büyüme sağlanır. Tartışmasız bir şekilde kabul edilen eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ve sürdürülebilirliğini açıklamada nitelikli emeğin önemi vurgulanır. Bu durumda nitelikli emeğin bir diğer deyişle nitelikli insan gücünün ekonomik büyümenin ve gelişmenin en önemli unsurlarından biri olduğu söylenebilir (Pamuk ve Bektaş, 2014). Diğer taraftan eğitim ekonomik büyümeden daha geniş bir kavram olan ülke gelişiminde önemli bir role sahiptir (Çalışkan, Karabacak ve Meçik 2013). Eğitilmiş insan gücüne sahip olan ülkeler daha hızlı gelişmektedir. Japonya ve Almanya bunun en iyi örnekleridir (Altınışık ve Peker, 2012). Schultz ve Denison çalışmalarında eğitilmiş insanın daha üretken olduğunu, daha üretken bireyin daha çok kazandığını ve dolayısıyla daha üretken ve daha çok kazanan bireylerden oluşan bir toplumun daha hızlı geliştiğini ifade etmiştir (akt. Şimşek, 2012). Bu nedenle eğitim bireysel yararların yanında, toplumsal açıdan meydana getirdiği etkileri nedeniyle de ülkelerin gelişimlerinde büyük önem arz etmektedir.

Alanyazında eğitim ile gelişme arasındaki ilişkiye yönelik çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır (Asteriou ve Agiomirgianakis, 2001; Aziz, Khan ve Aziz, 2008, Bredt ve Syycz, 2007; Büyükarıslan, 1995; Arslan Cansever ve Önder Erol, 2016; Çağlar ve Güll, 2017; Çakmak, 2008; Çalışkan, 2007; Ereş, 2005; Gölpek, 2012; Hanushek, 2010; Keueger ve Lindahl, 2001; Lin, 2004; Miller, 2007; Özdemir, 2011; Petrakis ve Stamatakis, 2002; Psacharopoulos ve Patrinos, 2004; Sami, 2003; Sims ve Falkenberg, 2013; Tansel, 1999; Türkmen, 2002). Bu çalışmalarda eğitimin bireysel, ekonomik ve sosyal getirilerinin ekonomik

büyümeye, toplumsal değişme ve gelişmeye olan etkileri üzerinde durulmuş; eğitim ile büyüme ve gelişme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan alanyazında eğitimin ideolojik olarak bireyi ve toplumu şekillendirdiği; ekonomik kaygılar nedeniyle insan gücü sermayesi olarak görüldüğü; üst sınıfların toplumdaki alt sınıflar üzerinde tahakküm yaratmasına sebep olduğu; toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliğin devamını sağladığı; piyasalaşarak ülkeler, bölgeler, şehirler ve insanlar arasında farklılıkların oluşmasına yol açtığı yönünde olumsuz birtakım sonuçlarından bahsedilmektedir (Althusser, 2006; Dowick, 2003; McLaren, 2011; Swingewood, 2009; Tanilli, 2009; Yılmaz, 2014). Toplumsal gelişime olan katkısı nedeniyle stratejik bir öneme sahip olan eğitimin sebep olduğu olumsuzlukların eleştirel bir bakış açısıyla irdelenmesi ve tartışılması, söz konusu olumsuzlukların getirdiği sorunların anlaşılması ve çözümci bir yaklaşım ile eğitim sisteminin planlanmasına olanak sağlaması açısından önemlidir. Bu çalışma alanyazında ulaşılabilen dokümanlar ve bu dokümanların betimsel analiz yaklaşımı kullanılarak irdelenmesiyle belirlenen “eşitsizlik”, “toplumsal sınıflaşma” ve “tek tip birey yetiştirme” temaları çerçevesinde tartışılarak ele alınması ile sınırlıdır.

Toplumsal gelişmeye olan katkısına rağmen eğitimin getirdiği olumsuzlukların alanyazın çerçevesinde ortaya konularak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amacı ile gerçekleştirilen çalışmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

Alt Problemler:

1. Eğitim ile toplumsal gelişme arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Eğitim ile eşitsizlik arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Eğitim ile toplumsal sınıflaşma arasında nasıl bir ilişki vardır?
4. Eğitimin tek tip birey yetiştirilmesinde nasıl bir etkisi vardır?

Eğitim ve Toplumsal Gelişme

Eğitim ile toplumsal gelişme arasında karşılıklı ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Toplamlar üretkenliğe ve yeniliklere odaklanarak büyümeyi hedefleyen sosyal düzenlemeler içerisinde yaşamlarını sürdürür. Eğitim ile gerçekleşen bireysel gelişim, üretken ve yenilikçi bireyleri topluma kazandırır. Böylece bireysel gelişim ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi; ardından yaşam kalitesinin yükselmesini, refahı ve toplumsal gelişmeyi beraberinde getirir (Castells, 1999). Toplumun daha iyi bir seviyeye gelmesi olarak değerlendirilen toplumsal gelişim için eğitim önemli bir işleve sahiptir.

Bir ülkenin gelişmişliği eğitim hizmetlerine verilen öncelik ile ölçülmektedir. Bunun sebebi eğitim hizmetlerinin topluma sosyal fayda ve olumlu dışsallıklar sağlamasıdır. Eğitimin gelir ve verimlilik artışı, siyasal istikrar sağlama, sosyal ve kültürel kalkınma ve sanayileşme gibi birçok olgu üzerinde olumlu etkileri vardır. Bireylere bilgi, beceri kazandırarak işgücünün kalitesini, verimliliğini ve gelirin artışı sağlayan eğitim bireyin daha üretken olmasına imkân sağlar. Üretken birey toplumsal gelişmeye katkı sağlar (İnaç, Güner ve Sarısoy, 2006). Modern ekonominin kurucularından Adam Smith gelişmenin temel faktörünün ve milletlerin zenginliğinin “nitelikli emek” olduğunu, yönetim bilimci Peter F. Drucker da üretimin tek aracının bilgi olduğunu savunmuştur (Muter ve Gökpinar, 2000). 18. yüzyıl iktisatçılarından M. Posletwayt’e göre bir ülkenin zengin ve güçlü olması toplumu oluşturan tüm bireylerin iyi eğitim görmesiyle ilişkilidir (Öztürk, 2005). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yaşam ve refah

düzeylerini yükseltmek için finansman, teknoloji, hammadde ve donanım gibi mevcut kaynaklardan en yüksek faydayı sağlamayı hedefler. Mevcut kaynaklardan en yüksek faydayı sağlamanın en etkili yolu ise bilgi ve beceri ile donatılmış insan gücüdür. Nitekim insan gücünün niteliğinin artırılması verimliliği ve kaliteli üretimi de arttıracaktır (Çetintaş ve Başel, 1999). 21. yüzyılda bilginin güç ve üretimde etkili bir faktör haline gelmesiyle eğitilmiş insan gücünün üretim alanındaki yeri ve ekonomiye katkısı hızla artmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küresel ekonominin getirdiği rekabet nedeniyle nitelikli insan gücüne olan ihtiyaç eğitimin ekonomik ve mesleki amaçlar doğrultusunda yaygınlaşmaya başlamasına sebep olmuştur (Henry, Lingard, Rizvi ve Taylor, 1999). Bilginin çok hızlı eskidiği ve yenilerinin eklendiği günümüzde toplumsal gelişim için her zamankinden daha fazla eğitime önem verilmeye başlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), her yıl belirlediği İnsani Gelişme Endeksiyle kalkınmanın ülke insanına yansımaları ölçerek ülkelerin gelişmişlik düzeylerini sıraladığı bir rapor yayınlamaktadır. İnsani Gelişme Endeksi Raporu olarak isimlendirilen bu rapor, ilk kez 1990 yılında yayınlanmıştır. Raporlarda ülkelerin gelişmişlik düzeyleri “sağlık”, “eğitim” ve “gelir” olmak üzere üç unsur üzerinden hesaplanmıştır. Sağlık için doğumda yaşam süresi, eğitim için okuryazar oranı ve gelir için kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsıla değerlendirmeye alınmıştır. 1991 yılında eğitim göstergesi olarak okur-yazar oranı ile ortalama okullaşma oranı da hesaplama dâhil edilmiştir. Günümüze kadar her yıl yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi hesaplamalarında eğitim göstergesi her zaman kullanılan bir gösterge olmuştur. Bu durum eğitimin ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (İNGEV, 2017). 2020 yılı İnsani Gelişme Endeksi Raporunda 189 ülke gelişmişlik düzeylerine göre sıralanmıştır. İnsani Gelişmişlik Endeksi en yüksek olan ülke Norveç, en düşük olan ülke ise Nijer’dir (UNDP, 2020). Raporda 1. sırada yer alan Norveç’in İnsani Gelişme Endeksi 0.957, Beklenen Eğitim Süresi 18.1 yıl ve Eğitim Endeksi değeri 0.930; 189. sırada yer alan Nijer’in ise İnsani Gelişme Endeksi 0.394, Beklenen Eğitim Süresi 6.5 yıl ve Eğitim Endeksi değeri 0.249’dur. Bu değerler gelişmişlik ile eğitim arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Bir ülkenin eğitim seviyesinin yükselmesi ülkenin gelişme endeksine olumlu yönde yansır (Dikme ve Büyükerkan, 2020). Nitekim eğitim bireyin bilgi ve becerilerini geliştirerek nitelikli iş gücünü sağlamakta, nitelikli iş gücü verimin artmasını ve böylece ekonomik kalkınmaya ve ardından sosyal gelişmişliğe imkân sağlamaktadır. Gradstein ve Justman’a (2002) göre bireysel açıdan yaşam kalitesini artıran bir unsur olan eğitimin ekonomik büyüme, gelirin dağılımı ve sosyal gelişmeye olumlu etkileri bulunur. Bu nedenle bir ülkenin eğitim düzeyi ne kadar yüksekse ülkenin gelişmişlik düzeyi de o derece yüksektir. Diğer taraftan toplumsal gelişmeye olan söz konusu katkıların yanında eğitim getirdiği bazı sorunlar nedeniyle birtakım eleştirilere maruz kalmaktadır. Eğitimin eşitsizliklere, toplumsal sınıflaşmaya ve tek tip birey yetiştirilmesine sebep olması bu eleştiriler içerisinde yer almaktadır.

Eşitsizliklere Sebep Olma: 1980’li yıllarda tüm dünyayı saran “neo-liberal” ekonomi politikaları eğitim hizmetine de yansımış ve eğitim sisteminde birtakım yapısal farklılıklara yönelik yenilikler gündeme gelmiştir. Eğitimin amacı ve içeriği piyasanın talepleri doğrultusunda yeniden şekillenmiş, birey bilgi ve beceriler yüklenmesi gereken bir ekonomik girdi olarak görülerek “insan gücü yetiştirme” hedefi gündeme gelmiştir. Kamu harcamaları kısıtlanmış ve eğitimin özelleştirilmesi yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. Parasız temel eğitimin toplum yararına olduğu düşüncesiyle tüm kamu eğitim harcamaları temel eğitime

aktarılmış, ortaöğretim ve yükseköğretim özelleştirilmiştir (Cornay, 1995). Bu gelişmelerle eğitimin kamusal hizmet olduğu anlayışı liberal politikalara yenik düşmüştür. Özelleşmenin getirdiği rekabet ve girişimcilik anlayışı ile eğitim hakkı, fırsat eşitliği, toplumsal adalet, yurttaşlık ve demokrasi gibi eğitimin toplumsal işlevine yönelik dışsallıkları gözden düşmüştür. Teşvik edilen özel girişimcilik, zenginlerin nitelikli okullarda eğitim görmesine, yoksulların ise zamanla paralı hale gelen kamu eğitimine dâhi ulaşamamalarına sebep olmuştur (Sayılan, 2006). Böylece eğitim sistemi neo-liberalizm söylemiyle kendini gizleyen bir kapitalist düzen içerisinde yapılanmaya başlamıştır. Nitekim neo-liberalizm Dumenil ve Levy'e (2006) göre kapitalizmin yeni bir seviyesi, Apple'a (2004) göre kapitalizmin maskesiz hali, Mc Larren'a (2007) göre zenginlerin sosyalizmidir.

Neo-liberal söylemler altında sürdürülen kapitalizm vahşetinin eğitime yansımaları ile eğitimin toplumdaki eşitsizliği sürdürmesine sebep olması Neo-Marksistler tarafından şiddetle eleştirilir. Eğitimin toplumsal gelişime katkısını inkâr etmeyen Marksistler, kapitalist toplumlardaki kalkınmanın ve gelişmenin daha çok güçlülerin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirildiğini ve sonuç olarak sistemdeki eşitsizliğin sürdürülmesine katkıda bulunduğunu ileri sürer (Aydın, 2014; Rysakova, 2014). Kapitalizmin yarattığı ve derinleştirdiği toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet, etnik ve inanç farklılıkları gibi ayrıştırmaların getirdiği eşitsizliklerin eğitim sistemi aracılığıyla yeniden üretimi ve sürdürülmesi söz konusudur (Uras, 2002; Ünal, 2005). Eğitim sistemi belli sınıfların ve grupların, erkeklerin ve belli bölgelerde yaşayanların lehinedir (Okçabol ve Gök, 1994). Polat'a (2015) göre öğrenciler zorunlu eğitimden yaralanma konusunda cinsiyet faktöründe kadınlar açısından eşitsizlikler yaşamakta ve bu eşitsizliklere sınıfsal nedenler sebep olmaktadır. Sosyal sınıf, cinsiyet ve etnik gruplar kaynak dağıtımı, okulların fiziki olanakları, öğretmen niteliği ve eğitim ücretleri gibi konularda eşitsiz sonuçlara yol açar (Enslin, 2006). Bowles ve Gintis'e (2003) göre kapitalist ekonominin ürettiği eşitsizlikler eğitim sisteminde de görülür ve eğitim sistemi yeni eşitsizlikler üreterek bu eşitsizliklerin nesilden nesile aktarılmasına sebep olur. Toplumsal sınıflarına, cinsiyetlerine, etnik kökenlerine ve hatta IQ'larına göre ayrıştırılan öğrenciler üst düzey konumlar için işçi sınıfı olacıklardan farklı bir şekilde eğitilirler. Eğitim bu eşitsizlikleri düzeltmek yerine yeni eşitsizliklerin ortaya çıkmasına sebep olur. Eskiçumalı'ya (2003) göre eğitim toplumdaki egemen sınıfların çıkarlarını koruyarak ve eşitlikçi olmayan toplumsal ve ekonomik ilişkileri yeniden üreterek mevcut sistemi devam ettirir.

Toplumun tüm kesimlerinin yararlandığı kamusal bir hak olması gereken eğitimin sadece ekonomik gücü olanlar için bir fırsat haline gelmesi eşitsizliği derinleştiren en önemli değişkendir (Dinçer ve Uysal, 2009). Bunun yanında ebeveynlerin eğitim durumu da öğrencilere sunulan eğitimin kalitesi ile yüksek derecede bağlantılı olduğundan ailenin sosyo-ekonomik durumu ile ebeveynlerin eğitim seviyesi eşitsizliğe sebep olan en önemli iki etkindir (Aslankurt, 2013; Çelikkol ve Avcı, 2017). Tabak (2019) tarafından yapılan çalışmada eğitime ilişkin kararların alınmasında ailenin ekonomik gelirinin önemli bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Yolcu (2011) çalışmasında yüksek gelirli ailelerin çocuklarının nitelikli okulları seçme konusunda şansları olduğunu ancak düşük gelirli ailelerin çocuklarının bu konuda şanslarının olmadığını belirtmiştir. Polat (2015) tarafından yapılan çalışmada yönetici ve öğretmenlerin görüşlerine göre eğitim politikalarının sosyal adalet açısından sonuçları incelenmiştir. Araştırmada orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilerin daha temiz ve daha donanımlı sınıflarda eğitim gördükleri, öğrencilerin zorunlu eğitimden yaralanma konusunda cinsiyet faktöründe eşitsizlikler yaşandığı, bu eşitsizliklere sınıfsal nedenlerin sebep

olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Öte yandan alanyazında yapılan diğer araştırmalarda kültür, cinsiyet, yoksulluk, özelleştirme ve politik kararlar gibi birçok faktörün eğitimde eşitsizliğe sebep olduğu da belirlenmiştir (Bourdieu 1977; Marginson ve Mollis, 2002; Narayan, 2000; Reagan 2005; Reay 2004). Tüm bu faktörlerin etkilerinin azaltılarak eğitim olanaklarından ve fırsatlarından toplumdaki tüm bireylerin eşitlik ilkesine uygun bir şekilde yararlanmalarının sağlanması iki olumlu sonuç doğurur. Bunlardan birincisi eğitimin, bilim ve teknolojinin gelişmesine yön verecek ve etkileyecek yeteneğe sahip bireylerden tam olarak yararlanılmasına imkân vermesi, ikincisi ise niteliksiz işçilerin düşük gelir düzeyleri nedeniyle çocuklarının geleceklerini engelleyen ekonomik olanaksızlığın ortadan kaldırılmasını sağlamasıdır (Badavan, 1987). Bu nedenle toplumu oluşturan bireylerin eğitime erişim ve tüm eğitim imkânlarından eşit derecede yararlanmalarını sağlayan bir eğitim sisteminin oluşturulması önemlidir.

Toplumsal Sınıflaşmaya Sebep Olma: İnsanlar toplum içinde fiziki, kültürel, sosyal, ekonomik birtakım özelliklerinden dolayı toplumsal ayrışma yaşarlar. Ayrışmış olan gruplardan benzer olanların bir araya gelmesi ve bir hiyerarşi oluşturması toplumsal sınıflaşma olarak ifade edilir (Tan, 1981'den akt. Yalçın, 2019). Weber'e (2012) göre modern toplumlar menfaatleri doğrultusunda davranan insanların rekabet ve mücadelesi sonucunda şekillenmiştir. Bu nedenle toplumsal sınıflaşma karmaşık ve çok boyutlu nedenselliğe sahiptir. Toplumdaki hâkimiyet biçimleri, menfaat birlikleri, yasal veya yasal olmayan üstünlük formları ve bürokratik örgütler sınıflaşmaya sebep olan etkenlerdendir. Toplumsal sınıflaşmayı eşitsizlik bağlamında ele alan kuramcılar, sınıflaşmayı daha çok üretim araçlarına ve ekonomik güce sahip sınıf ya da grupların ezilen sınıflar üzerindeki hâkimiyeti ile açıklamıştır. Bu bakış açısıyla modern eğitim sistemi, eşitsizlikleri üreten ve egemen sınıfın dayatması olarak değerlendirilir (Bourdieu ve Passeron, 2015). Özellikle 1960'lı yılların sonlarına doğru Young, Althusser, Bowles, Gintis ve Apple gibi Neo-Marksistler eğitimin demokratik ilkeleri yaygınlaştırdığını, bireysel ve toplumsal gelişimi sağladığını; ancak gelir dağılımında eşitsizliğe sebep olduğunu savunmuştur. Ayrıca eğitimin ekonomik gücü elinde tutan yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip üst sınıfların denetimi altında olduğunu ve alt sınıfların çocuklarının “iyi işçiler” olarak yetiştirildiğini iddia etmişlerdir (Eskicumalı, 2003). Bu farklılaşmalar toplumsal sınıflaşmaların yeniden ortaya çıkması ve artması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bowles ve Gintis'e (2003) göre okullar, işçi sınıfı çocuklarının öğrenim gördükleri okullar ve daha üst sınıf çocukların öğrenim gördükleri okullar olmak üzere ayrılır. Bu nedenle eğitim var olan toplumsal sınıflaşmayı devam ettirir. Ayrıca işçi sınıfı çocukları aldıkları eğitim ile işçi sınıfına ait toplumsal ve ekonomik rolleri; üst sınıf aile çocukları ise üst sınıfa ait olan rolleri öğrenmekte ve bu durum sınıflaşmayı gelecek nesillere aktarmaktadır. Öte yandan eğitim sisteminin yetiştirdiği insan tipi kapitalist toplumun sınıf yapısını güçlendirir. Kapitalizmin etkilerinin derin olarak hissedildiği eğitim sistemi toplumsal sınıflaşmanın yeniden üretilmesi konusunda üst sınıfın yararına hizmet eder (Yılmaz, 2014). Fransa'da yapılan bir araştırma güçlü sınıfların kültürel ve maddi sermaye sağlayarak eğitime daha etkin katıldıklarını ortaya koymuştur (Aydın, 2014). Kılıç (2014) tarafından yapılan çalışmada eğitim durumları diğer sınıflara göre üst düzey olan ailelerin çocuklarının eğitimden yararlanma olanaklarının daha yüksek olduğu ve eşitlikçi bir toplum düzeni yaratması beklenen eğitimin, bireyleri sınıflaştıran bir düzen yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Carneiro, Krueger ve Heckman (2006) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin eğitim durumları ve ailenin gelir seviyesinin eşitsizliklere sebep olduğu belirlenmiştir. Aynı çalışmada eşitsizlikleri ortadan kaldırmada ebeveynlerin eğitim geçmişleri, sosyal çevreleri ve gelirlerinin iyileştirmesinin burs ve okulun fiziki ortamına

yatırım yapmaktan daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şahin (1999) üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmasında, öğrencileri ailelerinin eğitim durumuna göre gruplandırmış ve üniversitedeki bazı bölümlerin daha prestijli olduğu varsayımı ile hangi bölümlerde öğrenim gördüklerini incelemiştir. Araştırma sonunda ailelerinin eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha prestijli bölümlerde öğrenim gördükleri tespit edilmiştir. Köse (1990) ise yaptığı çalışmada, lisans öğrencilerini ailelerinin sosyo-ekonomik durumuna göre gruplamıştır. Araştırma sonunda öğrencinin sosyo-ekonomik durumu yükseldikçe başarı durumunun da yükseldiği tespit edilmiştir. Altay (1995) ortaokul öğrencilerinin eğitimden yararlanma durumları ile ailelerinin eğitim ve ekonomik durumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonunda ailelerinin ekonomik durumu ve eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin eğitimden yararlanma durumlarının da arttığı tespit edilmiştir. Bowles ve Gintis (2003) aynı zekâ düzeyindeki kişiler ile yaptığı çalışmada ekonomik açıdan üst toplumsal sınıf yapısında olanların alt toplumsal sınıf yapısındakilere göre 27 kez daha yüksek bir başarıya sahip olduğunu tespit etmiştir. Kılıç (2014) sınıflaşmanın, eğitimde büyük eşitsizliklere sebep olmasının yanında eğitimde yaşanan eşitsizliklerin de sınıflaşmayı beslediğini ve aynı zamanda bu durumun bir kısır döngü olduğunu ifade etmiştir. Neo-Marksistler eğitimi hâkim sınıfların kendi çıkarlarına hizmet eden, onları koruyan ve hâkim kültürü yeniden üreten bir araç olarak görürler (Eskicumalı, 2003). Bu nedenle bireylerin sosyo-ekonomik durumları, sınıfsal aidiyetleri, ailevi kökenleri, ebeveyn eğitim durumları, sahip oldukları kültürel ve sosyal sermayelerindeki dezavantajların getirdiği sınıflaşma ile gelen eşitliksizliklerin yeni sınıflaşmalara sebep olduğu söylenebilir.

Tek Tip Birey Yetiştirmeye Sebep Olma: 21. yüzyılda küreselleşme bireylere yeni yaşam tarzları ve yeni davranış kalıplarını belirlemiştir. Hızla yenilenen bilgi, toplumsal ihtiyaçları değiştirmiştir. Toplumda meydana gelen hızlı değişiklikler ile bireylerin de hızlanması, sürekli değişen yeni bilgiler karşısında eskilerinin gözden geçirilmesi, düzeltilmesi ve yenilenmesi gerekmektedir. Aksi durumda bireyler değişimi yakalayamayacaktır (Toffler, 2008). Yaşanan bu değişim ve gelişime en önemli katkıyı sağlayacak unsur ise eğitimidir. Akyüz'e (2018) göre eğitim, belirlenen amaçlar doğrultusunda bireye yeni bilgi ve beceriler kazandırmak, bireyin gelişimini sağlamak ve nihayetinde toplumun gelişimi için insan gücü oluşturmaktır. Toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikte ve sayıda insan gücü yetiştirilmesi eğitimin ekonomik işlevini ifade eder (Karakütük, 2011). Nitelik ve niceliksel olarak yüksek değere sahip insan gücü ekonomiye katkı sağlar.

Eğitim uyumlu ve uslu insan gücü yetiştirir (Aydın, 2014). Pınar'a (2017) göre eğitim kapitalist üretimle uyumlu emek gücünün sağlanmasına ve bireyin işgücü piyasasının gereklerine göre yetiştirilmesine sebep olur. Bowles ve Gintis'e (2003) göre çocuklar eğitimin gizli müfredatları ile düzenli, dakik, sessiz, saygılı, özenli ve çalışkan olmayı öğrenirler. Bu özellikler çocuklara kendi refahları için değil, daha çok işgücündeki rolleri için öğretilir. Burada aslında toplumun ayakta kalabilmesi ve gelişmesi için eğitimin istenilen bireyi yetiştirme hedefi söz konusudur. Ertürk (2014) eğitimi, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen değişiklikleri meydana getirme süreci olarak tanımlamıştır. Bunun sebebi toplumların kendi ideolojilerini korumak ve ekonomilerini güçlü tutmak için istenileni sorgusuz sualsiz yerine getirecek bireyler yetiştirmek istemeleri olabilir. Öte yandan Denizel Güven'e (2005) göre bu tanım bireyi pasif alıcı olarak görüp bir başkası tarafından belirlenmiş istekleri yapmakla sorumlu tutmaktadır. Holt'a (2008) göre eğitim, birileri tarafından istenilenlerin öğrenilmesiyle kişileri kalıba sokan ve şekillendiren bir sistemdir. Ivan Illich'e (2020) göre

insanın doğasına aykırı olan ve insanı köleleştiren eğitim, onları programlayan bir fabrikadır. Ayrıca eğitim eleştirel düşünme yetisini kaybetmiş, pasif, itaatkâr bireylerin yetişmesine neden olmaktadır (Şahin, 2003). Süregelen bu eleştiriler bireyi standartlaştırma, tek tip birey yetiştirme tartışmalarını gündeme getirmiştir.

Rekabet ekonomisinin hâkim olduğu dünyada ülkeler yetişmiş insan kaynağına ihtiyaç duyar. Bir ülkenin insan kaynağının kalitesini ve dolayısıyla rekabet kapasitesini belirleyen değişken eğitimidir. Dolayısıyla eğitime erişimi ve eğitimin kalitesini artıracak çalışmalar mevcut insan kaynağının en iyi şekilde kullanılmasına olanak sağlar (OECD, 2012). Eğitim ve ekonomi ilişkisini gün yüzüne çıkaran bu durum, özellikle 1990'lı yıllardan sonra bilgiye dayanan ekonomik bir yarış haline gelmiştir. Bu nedenle donanımlı bireylere ihtiyaç duyulmuş ve donanımlı bireyler yetiştirilmesi amaç edinilmiştir. Böylece eğitime iş ve meslek gözüyle bakılmaya başlanmıştır. Bu durum insancıl yaklaşıma sahip öğrenen toplum anlayışının pragmatik bir eğitim anlayışına dönüşmesine sebep olmuştur (Connolly, 2013). Gerçekleşen bu dönüşüme en önemli kanıt gün geçtikçe eğitimin ekonomik aktörler tarafından belirlenmesidir. Dünyada eğitimin iyileştirilmesine yönelik beklenti ve önerilerin ekonomi ile bağlantılı kuruluşlarca raporlandırıldığı ve kamuoyuna sunulduğu görülmektedir. Eğitim ile yakından ilgilenen Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Ekonomik ve İş birliği Geliştirme Organizasyonu gibi kuruluşlar bu kuruluşlardır (Çelebi, Güner, Taşçı Kaya ve Korumaz, 2014). Eğitimin hedefinin mikro düzeyde “üretici birey”, makro düzeyde ise “ülke ekonomisine katkı” olarak görüldüğü söylenebilir.

Yöntem

Çalışma nitel bir araştırma olup doküman incelemesi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi yöntemi araştırılacak olay veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesi ile gerçekleştirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada geniş bir alanyazın taraması yapılarak eğitim ile ilgili ulusal ve uluslararası yazılı materyaller incelenmiş ve elde edilen bulgular bir araya getirilerek tartışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma verileri yurt içi ve yurt dışında yayınlanan yazılı dokümanların incelenerek alanyazın taraması yapılması ile elde edilmiştir. Doküman incelemesi yönteminde dokümanların hangi bilgileri, bulguları veya sonuçları ortaya koyduğunun betimsel analiz yaklaşımı ile gerçekleştirilmesi daha uygundur (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu nedenle yazılı dokümanlar betimsel analiz yaklaşımı ile incelenerek elde edilen veri ve bilgiler araştırmanın amaç ve yöntemine uygun olarak sınıflandırılarak raporlaştırılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Toplumsal ve ekonomik gelişmeye olan katkısına rağmen eğitimin getirdiği olumsuzlukların eleştirel bir bakış açısıyla alanyazın çerçevesinde değerlendirilmesi amacı ile gerçekleştirilen bu çalışmada belirlenen alt problemlere yönelik aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmanın birinci alt problemi “Eğitim ile toplumsal gelişme arasında nasıl bir ilişki vardır?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmada eğitimin, toplumsal gelişmenin dinamiklerini belirleyen önemli bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında bu sonuç ile paralel çalışma sonuçlarının olduğu görülmektedir. Uluslararası gelişmişlik kriterlerinde eğitim ön plana çıkmakta ve okuma yazma

orani, okullaşma oranı, eğitime yapılan harcamalar ile ülkelerin gelişmişlikleri değerlendirilmektedir (Çetin, 2014). İyi eğitilmiş bireylerden oluşan toplumlarda sosyo-kültürel gelişme ekonomik gelişmeyi, ekonomik gelişme de sarmal bir şekilde tekrar sosyo-kültürel gelişmeyi sağlar (Tabak, 2019). Bu nedenle bir ülkenin gelişmişliğinin eğitilmiş insan sayısı ile doğru orantılı olduğu söylenebilir (Taş, 2007). Eğitim bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri temelinde bireysel gelişimini sağlar (Doğan, 2015). Bireysel gelişim ekonomik, sosyal, kültürel gelişmeyi ve ardından toplumsal gelişmeyi getirir. Eğitimin temel amacı bireye fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan katkıda bulunarak bireyi kendine ve etrafına faydalı bir insan olarak yetiştirmek, toplum içinde yaşamaya hazırlamak ve nihayetinde toplumun gelişimine katkı sağlamaktır (Çetin, 2014). Gerçekleştirilecek bu katkı ile bugünün sorunlarının çözülmesi ve gelecekte daha iyi bir yaşam oluşturulması hedeflenir (Aydın, 2014). Bilgi ve beceri ile donatılmış birey işgücünün kalitesini, verimliliğini ve gelir artışını sağlayarak daha üretken olur. Üretken bireylerden oluşan toplum gelişime açıktır.

Araştırmanın ikinci alt problemi “Eğitim ile eşitsizlik arasında nasıl bir ilişki vardır?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmada eğitim hizmetlerinin sunulmasında eşitsizliklerin olduğu aynı zamanda eğitimin toplumdaki eşitsizliğin sürdürülmesine sebep olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında eşitlikçi bir toplum düzeni yaratması beklenen eğitimin, güçlülerin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirildiği ve bu nedenle toplumdaki eşitsizliğin sürdürülmesine sebep olduğu yönünde eleştiriler olduğu görülmektedir. Eğitimin kamusal bir hizmet olduğu anlayışının neo-liberal politikalara yenik düşerek özelleşmesi, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının nitelikli okullarda eğitim görmesine; düşük olanların çocuklarının ise zamanla paralı hale gelen kamu eğitimine dâhi ulaşamamalarına sebep olmuştur (Sayılan, 2006). Eğitimin ekonomik gücü olanlar için bir fırsat olması eşitsizliğe sebep olurken ebeveynlerin eğitim durumları da eşitsizliğe sebep olur (Aslankurt, 2013). Neo-liberal söylemler içerisinde kendini gizleyen kapitalist yapılanma toplumdaki eşitsizliğin sürdürülmesine sebep olur (Rysakova, 2014). Bowles ve Gintis’e (2003) göre kapitalist ekonominin ürettiği eşitsizlikler eğitim sisteminde de görülmekte ve eğitim sistemi yeni eşitsizlikler üreterek bu eşitsizliklerin nesiller boyunca aktarılmasına sebep olur. Carneiro ve Heckman’a (2002) göre herkes için eğitim olanağı sağlanarak eşitsizliklerin giderilmesi ile var olan diğer toplumsal eşitsizlikler de ortadan kalkacaktır. Ailelerin sosyo-ekonomik durumları, eğitim seviyeleri, toplumsal cinsiyet, etnik ve inanç farklılıkları eğitimde var olan eşitsizliklerin sürdürülmesine ve yeni eşitsizliklerin üretilmesine sebep olur.

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Eğitim ile toplumsal sınıflaşma arasında nasıl bir ilişki vardır?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmada, eğitimde var olan eşitsizliklerin ve eğitimin yarattığı yeni eşitsizliklerin hem sosyal hem de ekonomik anlamda toplumsal sınıflaşmalara sebep olduğu belirlenmiştir. Alanyazında bu sonuçla örtüşen araştırma sonuçlarına rastlanmaktadır (Altay, 1995; Bowles ve Gintis, 2003; Bourdieu ve Passeron, 2015; Eskicumalı, 2003; Kılıç, 2014). Bowles ve Gintis’e (2003) göre okullar, işçi sınıfı çocuklarının öğrenim gördükleri okullar ve daha üst sınıfın çocuklarının öğrenim gördükleri okullar olmak üzere ayrılmaktadır. Bu nedenle okullar toplumda var olan toplumsal sınıflaşmayı devam ettirmektedir. Bourdieu ve Passeron’a (2015) göre de eğitim sistemi egemen sınıfın bir dayatmasıdır. Kılıç (2014) araştırmasında bireylerin eğitimden yararlanma olanaklarının eşit olmamasının toplumsal sınıflaşmaya sebep olan bir

düzen oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle sınıflaşmanın eğitimde eşitsizliklere; aynı zamanda eğitimde yaşanan eşitsizliklerin de sınıflaşmaya sebep olduğu söylenebilir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Eğitimin tek tip birey yetiştirilmesinde nasıl bir etkisi vardır?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmada eğitimin, işgücü piyasasının istediği uyumlu, saygılı, çalışkan, istenileni sorgusuz sualsiz kabul eden bireyler yetiştirilmesine sebep olduğu belirlenmiştir. Alanyazında bu sonuçla örtüşen araştırma sonuçlarına rastlanmaktadır. Bowles ve Gintis (2003) çalışmasında okullarda çocuklara kazandırılmak istenen davranışların onların kendi refahları için değil, daha çok işgücündeki rolleri için öğretildiğini tespit etmiştir. Pınar’a (2017) göre bu durum kapitalist üretimle uyumlu emek gücünün yetiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Rysakova’ya (2014) çalışmasında eğitimin, sosyo-ekonomik üretim mekanizması olarak görüldüğünü saptamıştır. Süregelen bu eleştiriler bireyi standartlaştırma, tek tip birey yetiştirme tartışmalarını gündeme getirmektedir. Özdemir’e (2011) göre eğitim sistemi, toplumun maddi ve manevi kültürünü benimseyen ve geliştiren, çevresiyle uyumlu bireyler yetiştirir. Şahin’e (2003) göre eğitim eleştirel düşünme yetisini kaybetmiş, pasif, itaatkâr bireylerin yetişmesine neden olur. Eğitimin hangi niteliklere sahip bireyler yetiştirmesi gerektiği sorusu, her dönem üzerinde tartışılan bir konu olmuştur. Tuzcu’ya (2004) göre eğitim, bireyin sahip olduğu ilgi ve yetenekler temelinde bilimsel düşünme gücüne ve meslekî niteliğe sahip, pozitif düşünen, problem çözme yeteneğine sahip, öğrenmeyi öğrenen yüksek nitelikli, bilgi çağı insanını yetiştirir. Tek tip birey yetiştirme anlayışı karşısında vurgulanan problem çözme, iletişim becerileri gibi söylemler empati kuran, değişimlere hızlı bir şekilde ayak uyduran, kendine güvenen ve otokontrol sahibi birey profilini karşımıza çıkarır (Kırbaçoğlu Kılıç ve Bayram, 2014). Denizel Güven’e (2005) göre eğitim sadece istendik davranışların kazandırıldığı bir süreç olarak görülmemeli, bireyin tüm gelişim alanlarını içeren yaşamsal bir uğraş olarak değerlendirilmelidir. Bu bakış açısıyla gerçekleştirilen eğitim hizmetleri, kapitalist üretimin istediği uyumlu birer birey yetiştiren eğitime yönelik eleştirilerin zamanla son bulmasını sağlayacaktır

Bu çalışmanın en büyük sınırlılığı eğitime yönelik eleştirilerin alanyazında ulaşılabilen dokümanların betimsel analiz yaklaşımı ile belirlenen “eşitsizlik”, “toplumsal sınıflaşma” ve “tek tip birey yetiştirme” temaları çerçevesinde ele alınmasıdır. Eşitsizliklere, toplumsal sınıflaşmaya ve tek tip birey yetiştirilmesine sebep olduğuna dair eleştirilere rağmen hem bireysel hem de toplumsal gelişime olan katkısı nedeniyle eğitimin stratejik bir öneme sahip olduğu gerçeği yadsınamaz. Eğitimin getirdiği söz konusu olumsuzluklara ilişkin uygulayıcılara yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Dünyada yaşanan hızlı değişimleri yakalayabilen, yenilik ve gelişmelere açık nitelikli bir eğitim sistemi uygulanmasına önem verilmelidir.
- Eşitlikçi ve demokratik bir eğitim anlayışını içeren eğitim politikaları ve planlamaları yapılmalıdır.
- Eğitim sistemi ekonomik dışsallıklardan uzak, doğal haklar içerisinde değerlendirilerek tartışılmalı; parasız ve nitelikli kamusal eğitim yaygınlaştırılmalıdır.
- “Herkes için herkese eğitim” bakış açısıyla toplumsal gelişimi sağlayan ve toplumsal sınıflaşmayı ortadan kaldıran bir eğitim sistemi amaçlanmalıdır.

- Bireyin emek gücüne ve toplumsal ideolojinin devamına hizmet eden niteliklere sahip olarak yetiştirilmesi yerine ilgi ve yetenekleri temelinde, potansiyelini en iyi şekilde kullanarak bütünsel olarak gelişimine imkân veren bir eğitim felsefesi benimsenmelidir.
- Kapitalist sistemin oluşturduğu eşitsiz yarış sistemini ortadan kaldırmak için eğitime daha çok kaynak ayrılmalı, okulların sosyal ve fiziki şartları eşitlenmeli, eğitim yatırımları artırılmalıdır.
- Eğitim ile yeniden üretilen eşitsizlikler ve toplumsal sınıflaşma sosyolojik bağlamda ele alınarak sürekli izlenmeli, değerlendirilmeli ve en aza indirilmesi için gereken siyasal irade ortaya konulmalıdır.

Bu çalışmada, toplumsal gelişmeye olan katkısına rağmen eğitimin getirdiği olumsuzluklar alanyazın çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla tartışılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda eğitimin sebep olduğu “eşitsizlikler”, “toplumsal sınıflaşma” ve “tek tip birey yetiştirilmesi” temalarına ilişkin derinlemesine sonuçlar sağlayan nitel ve genellenebilir sonuçlar sağlayan nicel görgül araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akyüz E. (2018). Çocuk hukuku. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Altay, Ö. (1995). İzmir’de farklı gelir gruplarındaki ailelerin çocuklarının temel eğitimin ikinci kademesinden yararlanma olanaklarının karşılaştırılması. Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Althusser, L. (2006). İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları (Çev. A. Tümerterkin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altınışik, İ. & Peker, H. S. (2012). Eğitimin ekonomik kalkınma etkisi. Sosyoteknik Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, 2(4), 1-13. <http://sosyoteknik.selcuk.edu.tr/sustad/article/download/23/21>
- Apple, M. W. (2004). Neoliberalizm ve eğitim politikaları üzerine eleştirel yazılar (Çev. F. Gök). Eğitim Sen Yayınları.
- Arslan Cansever, B. & Önder Erol, P. (2016). Bir toplumsal hareketlilik aracı olarak kız çocuklarının eğitimi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 379-400. <http://dx.doi.org/10.17218/hsbed.18192>
- Aslankurt, B. (2013). Eğitimde Kuşaklararası Hareketlilik: Fırsat Eşitliğinde Türkiye Nerede? Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. https://www.tepav.org.tr/upload/files/13584237342.Egitimde_Kusaklararasi_Hareketlilik_Firsat_Esitliginde_Turkiye_Nerede.pdf
- Astakhova, K. V., Korobeev, A. I., Prokhorova, V. V., Kolupaev, A. A., Vorotnoy, M. V. & Kucheryavaya, E. R. (2016). International Review of Management and Marketing, 6(S1), 53-58. <https://econjournals.com/index.php/irmm/article/view/1865/pdf>
- Asteriou, D. & Agiomirgianakis, G. M. (2001). Human capital and economic growth-time series evidence from Greece. Journal of Policy Modelling, 23(5), 481-489. <https://ideas.repec.org/a/eee/jpolmo/v23y2001i5p481-489.html>
- Aydın, M. (2014). Toplum, kültür ve eğitim. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Aziz, B. Khan, T. & Aziz, S. (2008). Impact of higher education on economic growth of Pakistan. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 6(2), 15-29. <https://ideas.repec.org/p/pramprapa/22912.html>
- Badavan, Y. (1987). Eğitimin ekonomik işlevi. Mustafa Aydın (Yay. Haz.) *Eğitim Sosyolojisi içinde* (s.72-120). Ankara: İlk-San Matbaası.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. (2015). Yeniden üretim: Eğitim sistemine ilişkin bir teoremin ilkeleri (Çev. A. Sümer, L. Ünsaldı, & Ö. Akkaya). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (1977). Cultural reproduction and social reproduction. http://piggottclass.weebly.com/uploads/2/3/1/7/23179512/bourdieu_p_cultural_and_social_reproduction.pdf
- Bowles, S. & Gintis, H. (2003). Schooling in capitalist America twenty-five years later. *Sociological Forum*, 18(2), 343-348. <https://www.researchgate.net/publication/226372050>
- Bredt, J. & Sycz, C. (2007). Education and Economic Growth: A literature review. <https://www.voced.edu.au/content/ngv%3A13338>
- Büyükarıslan, M. A. (1995). Toplumsal kalkınma ve eğitim. *Eğitim Yönetimi*, 1(4), 1-10. <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/1063-20120207134822-buyukaslan.pdf>
- Carneiro, P. & Heckman, J. (2002). The evidence on credit constraints in postsecondary schooling. *The Economic Journal*, 112(482), 705-734. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00075>
- Carneiro, P., Krueger, A. B. & Heckman, J. (2006). Inequality in America: What role for human capital policies. MIT Press. <https://www.researchgate.net/publication/44836215>
- Castells, M. (1999). Information technology, globalization and social development. United Nations Research Institute for Social Development. [https://www.unrisd.org/80256b3c005bccf9/\(httpauxpages\)/f270e0c066f3de7780256b67005b728c/\\$file/dp114.pdf](https://www.unrisd.org/80256b3c005bccf9/(httpauxpages)/f270e0c066f3de7780256b67005b728c/$file/dp114.pdf)
- Connolly, M. (2013). Extended review. *British Journal of Sociology of Education*, 34(3), 467-474. <http://dx.doi.org/10.1080/01425692.2013.773736>
- Cornay, M. (1995). Structural adjustment and the changing face of education. *International Labour Review*, 134(6), 653-673. <file:///C:/Users/Duru/Downloads/134IntlLabRev653.pdf>
- Çağlar, A. & Gülel, F. E. (2017). Eğitimin toplumsal fayda üzerinde etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(52), 317-339. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.12642>
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 33-41. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/787153>
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 33-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47957/606767>

- Çalışkan, Ş. Eğitimin Getirisi-Uşak İli Örneği, (2007). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(2), 235- 252. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194823>
- Çalışkan, Ş., Karabacak, M. ve Meçik, O. (2013). Türkiye’de eğitim- ekonomik büyüme ilişkisi: 1923-2011 (Kantitatif bir yaklaşım). Yönetim Bilimleri Dergisi, 11(21), 29-48. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46273>
- Çelebi, N., Güner, H., Taşçı Kaya, G. & Korumaz, M. (2014). Neoliberal eğitim politikaları ve eğitimde fırsat eşitliği bağlamında uluslararası sınavların (PISA, TIMSS ve PIRLS) analizi. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 3(3), 33-75. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v3i3.329>
- Çelikkol, Ö. & Avcı, N. (2017). Aile gelir düzeyi bağlamında liselere erişimde eğitimsel eşitsizlik alanlarının araştırılması (Isparta İl Merkezi Örneği). Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(2), 165-183. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/busad/issue/33927/375025>
- Çetin, B. (2014). Eğitim ve kalkınma ilişkisi: Türkiye örneği. Yüksek Lisans tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman.
- Çetin, B. (2014). Eğitim ve kalkınma ilişkisi: Türkiye örneği. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Çetintaş, H. & Başel, H . (1999). Eğitimin istihdam ve verimliliğe etkisi . Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 103-120. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13673/165420>
- Denizel Güven, E. (2005). Eğitim üzerine yinelenen eleştiriler ve alternatif öneriler. PİVOLKA, 4(17), 6-8. https://www.elyadal.org/pivolka/17/PiVOLKA_17_02.pdf
- Dikme, H. & Büyükerkan, E. (2020). İnsani gelişme endeksine genel bir bakış ve Türkiye değerlendirmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(73), 1170-1177. <http://mts.sosyalarastirmalar.com/Makaleler/a433a0c4-be2d-46a6-9990-dc37ba09323c.pdf>
- Dinçer, M. A. & Uysal, G. (2009). Determinants of student achievement in Turkey. Bahçeşehir Üniversitesi, BETAM Working Paper Series. <https://betam.bahcesehir.edu.tr/2009/03/determinants-of-student-achievement-in-turkey/>
- Doğan, S. (2015). Eğitimin İşlevleri. Celal Teyyar Uğurlu (Yay. Haz.) Eğitim Bilimine Giriş içinde (s. 39-53). Ankara: Eğiten Kitap.
- Dowrick, S. (2003). Ideas and education: Level or growth effects? <https://www.nber.org/system/files/chapters/c10743/c10743.pdf>
- Dumenil, G. & Levy, D. (2006). Neoliberalisme: Depassement ou renouvellement d’un ordre sociale? Actuel Marx, 2, 86-101. <http://www.cepremap.fr/membres/dlevy/dle2006o.pdf>
- Enslin P. (2006). Democracy, Social Justice and Education: Feminist Strategies in a Globalising World. Educational Philosophy and Theory, 38(1), 57-67. <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2006.00174.x>

- Ereş, F. (2005). Eğitimin sosyal faydaları: Türkiye-AB karşılaştırması. Milli Eğitim Dergisi, 33(167). http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/167/index3-eres.htm
- Ertürk, S. (2014). Eğitimde program geliştirme. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık
- Eskicumalı, A. (2003). Eğitim ve toplumsal değişim: Türkiye'nin değişim sürecinde eğitimin rolü 1923-1946. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 19(2). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/115682>
- Gölpek, F. (2012). Eğitim getirilerinin özel ve sosyal açıdan incelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1), 43-53. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akuiibfd/issue/1621/20316>
- Gradstein, M. & Justman, M. (2002). Education, social cohesion and economic growth. The American Economic Review, 92 (4), p. 1192-1204. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/00028280260344722>
- Hanushek, E. A. (2010). Education production functions: Evidence from developed countries. <http://hanushek.stanford.edu/publications/education-production-functions-developed-countries-evidence>
- Henry, M., Lingard, B., Rizvi, F. & Taylor, S. (1999). Working with/against globalization in education. Journal of Education Policy, 14(1), 85-97. <https://dx.doi.org/10.1080/026809399286512>
- Holt J. (2008). Eğitim yerine, M. Hern (Editör), Alternatif Eğitim (Çev. E. Ç. Babaoğlu), (s.51-61). İstanbul: Kalkedon Yayınevi
- Illich, D. I. (2020). Okulsuz toplum (Çev. K. Öztürk). Ankara: Şule Yayınları.
- İnaç, H., Güner, Ü. & Sarısoy, S. (2006). Eğitimin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, I(2), 59-70. <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/14926/makaleler/1/2/arastirmax-egitimin-ekonomik-buyume-kalkinma-uzerindeki-etkileri.pdf>
- İNGEV (2017). İnsani gelişme endeksi kamuoyu (İGE-K). İnsani Gelişme Türkiye Kamuoyu Araştırması Raporu. <https://ingev.org/wp-content/uploads/2017/02/%C4%B0NSAN%C4%B0-GEL%C4%B0C5%9E%C4%B0M-ENDEKS%C4%B0.pdf>
- Karakütük K. (2011). Eğitimin ekonomik temelleri (Ed. V. Sönmez), Eğitim Bilimine Giriş (ss.151-185). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Keueger, A. B. & Lindahl, M. (2001). Education for growth: Why and for whom? Journal of Economic Literature, 39(4), 101-1136. <https://www.jstor.org/stable/2698521>
- Kılıç, Y. (2014). Türkiye'de eğitimsel eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma ilişkisine dair ampirik bir çalışma. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(2), 243-263. <http://dx.doi.org/10.12973/jesr.2014.42.14>
- Kırbaçoğlu Kılıç, L. & Bayram, B. (2014). Postmodernizm ve eğitim. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 3(1), 368-376. <https://doi.org/10.7884/teke.261>

- Kızıloluk, H. (2007). Ekonominin eğitimin amaçları ve içeriği üzerindeki etkileri. CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8(1), 21-30. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1495.pdf>
- Köse, R. (1990). Aile sosyo-ekonomik durumu, lise özellikleri ve üniversite sınavlarına hazırlama kurslarının eğitimsel başarı üzerine etkileri. Eğitim ve Bilim Dergisi, 78, 9-17. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/6005>
- Lin, T. (2004). The role of higher education in economic development: An empirical study of Taiwan case. Journal of Asian Economics, 15(2), 355-371. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1049007804000417>
- Marginson, S. & Mollis, M. (2002). The Door Opens and the Tiger Leaps: Theories and Reflexivities of Comparative Education for a Global Millennium. Comparative Education Review, 45(4), 581-615. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/447693>
- McLaren, P. (2011). Eleştirel pedagojiye giriş: Okullarda yaşam (Çev. M. Y. Eryaman, ve H. Arslan). Ankara: Anı Yayıncılık.
- McLarren, P. (2007). Kapitalistler & İşgalciler. (Çev. B. Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- McMillan L. K. (2010). What's in a right? Two variations for interpreting the right to education. International Review of Education, 56(5), 531-545. <https://www.jstor.org/stable/pdf/41057377.pdf?refreqid=excelsior%3A0ee5dd9c9ea1cc8b2be4ac0e91ace90f>
- Miller, R. (2007). Education and economic growth: From the 19th to the 21st century. Cisco Systems. https://www.cisco.com/c/dam/en_us/solutions/industries/docs/education/Education-and-Economic-Growth.pdf
- Muter B. N. & Gökbunar, R. (2000). 21.Yüzyıla doğru türkiye'de eğitim hizmetlerinin çağdaştırılması. İstanbul: Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:13 http://www.canaktan.org/yonetim/toplam_kalite/kamuda-toplam-kalite/muter-egitim-hizmetleri-kalite.pdf
- Narayan, D. (2000). Voices of the poor: Can anyone hear us?. New York: Oxford University Press. <http://www.rrojasdatabank.info/voices/vol1.pdf>
- OECD (2012). Economic policy reforms 2012: Going for Growth, OECD Publishing <http://dx.doi.org/10.1787/growth-2012-en>
- Okçabol R. & F. Gök. (1994). Kriz karşısında eğitim politikaları. Petrol İş Yıllığı 1993-1994, 751-769. <https://www.petrol-is.org.tr/yayin/suresiz/93-94-petrol-yilligi-3280>
- Özdemir, S. M. (2011). Toplumsal değişme ve küreselleşme bağlamında eğitim ve eğitim programları: Kavramsal bir çözümleme. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 85-110. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59498/855234>
- Öztürk, N. (2005). İktisadi kalkınmada eğitimin rolü. Sosyoekonomi, 1(1). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21061/226776>
- Pamuk, M. & Bektaş, H. (2014). Türkiye'de eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ARDL sınır testi yaklaşımı. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim

- Araştırmaları Dergisi, 2(2), 77-90.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sevad/issue/53403/710216>
- Petrakis, P. E. & Stamatakis, D. (2002). Growth and educational levels: A comparative analysis. *Economics of Education Review*, 21(5), 513-521.
<https://ideas.repec.org/a/eee/eoedu/v21y2002i5p513-521.html>
- Pınar, E. (2017). Mesleki eğitim politikalarına devlet-sermaye ilişkileri açısından bakmak. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 15(58), 38-59. http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2017/11/38-59_hakemli-makale.pdf
- Polat, S. (2015). Eğitim politikalarının sosyal adalet açısından sonuçları konusunda yönetici ve öğretmen görüşleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(49), 61-83.
http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/01/74cc0322de9257c_ek.pdf
- Psacharopoulos, Ge. & Patrinos, H. A. (2004). Returns to investment in education: A further update. *Education Economics*, 12(2), 111-134.
<https://doi.org/10.1080/0964529042000239140>
- Reagan, T. (2005). *Non-Western Educational Traditions: Indigenous Approaches to Educational Thought and Practice* (3rd edition). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
<https://doi.org/10.4324/9781410611437>
- Reay, D. (2004). Education and cultural capital: the implications of changing trends in education policies. *Culture Trends*, 13(2), 73-86.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0954896042000267161>
- Rysakova, P. (2014). Eleştirel pedagoji: Toplumsal yeniden üretim mekanizması olarak eğitim (Çev. N. S. Baykal, A. Ural, Z. Alica). *Eleştirel Eğitim Seçkisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sami, Z. (2003). Eğitimin Bir İşlevinin Kalkınma Olduğu Unutuluyor Mu? *Milli Eğitim Dergisi*, 159, 47-59.
https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/159/sami.htm
- Sayılan, F. (2006). Küresel aktörler (DB ve GATS) ve eğitimde neo-liberal dönüşüm. *Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni*, 4, 44-51.
https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/1e03cc77d4bbd6b_ek.pdf
- Schafer, A. (2003). Imaginary horizons of educational theory. *Educational Philosophy and Theory*, 35(2), 189-199. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1469-5812.00018>
- Sims, L. & Falkenberg, T. (2013). Developing competencies for education for sustainable development: A case study of Canadian faculties of education. *International Journal of Higher Education*, 2(4), 1-14.
<http://www.sciedupress.com/journal/index.php/ijhe/article/view/3318>
- Swingewood, A. (2009). Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi (Çev. O. Akınbay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Şahin, A. (2003). Kapitalizmin köleleştirme aracı olarak eğitim: Demokratik eğitim için bir arayış. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 73-79.

- Şahin, H. (1999). Erciyes üniversitesi öğrencilerinin eğitimsel ve sosyo-ekonomik kökenleri. Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Şimşek, H. (2012). Eğitim sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şirin, H. (2015). Eğitimin etki alanında sivil toplum ve kültürel değişim. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%c5%9e%c4%b0R%c4%b0N-H%c3%bcseyin-E%c4%9e%c4%b0T%c4%b0M%c4%b0N-ETK%c4%b0-ALANINDA-S%c4%b0V%c4%b0L-TOPLUM-VE-K%c3%9cLT%c3%9cREL-DE%c4%9e%c4%b0%c5%9e%c4%b0M.pdf>
- Tabak, H. (2019). Türk eğitim sisteminde eğitimde fırsat eşitliğine kuramsal bakış: Roller ve sorumluluklar. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 17(2), 370-393. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/50950/632475>
- Tanilli, S. (2009) Nasıl bir eğitim istiyoruz? İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Tansel, A. (1999). Türkiye ve seçilmiş ülkelerde eğitimin getirisi. ODTÜ Geliştirme Dergisi, 26(3-4), 453-472. <https://www.researchgate.net/publication/321490151>
- Taş, U. (2007). Türkiye’de kalkınma planları ışığında eğitimin kalkınmadaki rolü. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskişehir.
- Toffler, A. (2008). Üçüncü dalga (Çev. Selim Yeniçeri). İstanbul: Koridor Yayınları.
- Tuzcu, G. (2004). Eğitimin finansman gerekleri ve boyutları. Milli Eğitim Dergisi, (163). https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/163/tuzcu.htm
- Türkmen, F. (2002). Eğitimin ekonomik ve sosyal faydaları ve Türkiye’de eğitim ekonomik büyüme ilişkisinin araştırılması. DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Uludağ, Z. & Yılmaz, A. (2019). Eğitime yeni bakışlar ve alternatif düşünceler. Milli Eğitim Dergisi, 48(223), 341-359. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790731>
- UNDP (2020). Human development report 2020. United Nations Development Programme. https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr-2020.html
- Uras M. (2002). Eğitimin toplumsal temeller (Ed. E. Toprakçı), Eğitim Üzerine, (s.190-241). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ünal, I. (2005). İktisat ideolojisinin yeniden üretim süreci olarak eğitim. Ekonomik Yaklaşım, 16(57), 35-50. <http://dx.doi.org/10.5455/ey.10533>
- Weber, M. (2012). Ekonomi ve toplum (Çev. L. Boyacı). İstanbul: Yarı Yayınları.
- Yalçın, E. (2019). Toplumsal tabakalaşma sistemlerinin genel incelemesi. Emek ve Toplum Dergisi, 8(20), 158-179. <http://dx.doi.org/10.31199/hakisderg.549277>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (11. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, T. (2014). Eğitim ekonomi ilişkisine eleştirel bir yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yolcu, H. (2011). Kız meslek liselerine olan bireysel eğitim istemini etkileyen etkenler: Kastamonu ili örneği. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi (Educational Administration: Theory and Practice), 17(3), 453-483.